

"וָשְׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהִיִּתִּי לָהֶם לְאֱלֹהִים"

צרכים להבין בפסוק זה. הרי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו? כלום מפני שהעמידו עמודים ויריעות, וקבעו במשכן כלים שונים כמו ארון ומזבח הזהב וכו', בזה כבר הקב"ה הנשגב מכל גשמיות יצמצם כביבול מציאותו וכבר שוכן בקרבונו? [נבייא כאן ארבע תשובות]. ומה שייך סוף הפסוק לתחילה? הרי גם בלי זה ה' הוא לנו לאלהים!»

משמעות ראשון (דברי חז"ל):

כבר חז"ל עיינו בשאלת זו וענו על ידי משל. במדרש (שמות רבתה, פרשה מ"ט) הביאו על הפסוק "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, ונחרות לא ישטפוה" (שיר השירים ח', ז'): 'מים רבים' הם אומות העולם, שנאמר 'הוא המון עמים רבים כהמות ימים ימיון, ושאון לאומים כשאון מים כבירם' (ישעה י"ז, י"ב). אפילו יתקברו כל אומות העולם לבטל את האהבה אשר בין ישראל לאביהם שבשמיים, לא יוכלו. הדא הוא דכתיב 'מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, ונחרות לא ישטפוה'. כמו שאתה אומר 'אהבתך אתכם אמר ה', ואמרתם بما אהבתתנו? הלא אתה עשו לעקב, נאום ה', ואוהב את יעקב' (מלachi א', ב'). [פירוש הגרי הוטנר, "פחד יצחק", פורים, עמ' מ"ג, כי אפילו יעקב ועשה יהיו דומים זה לזה, בין לטובה ובין לרעה, הקב"ה תמיד בוחר בעקב]. 'ונחרות לא ישטפוה', אלו [ארבע] המלכיות וכו'. אם יתנו איש [העתרת המעתק]: הכוונה לשאר אומות העולם את כל הון ביתו באהבה, בוז יבוזו לו. אבל בני יעשו מקדש של ירידות, וירדתי ושכנית בתוכם, הדא הוא דכתיב 'ולא יכול משה לבוא אל אهل מועד וכו' וכבוד ה' מלא את המשכן" (שמות מ', ל"ה). עד כאן לשון המדרש.

משמעות שני (דברי הרמב"ם):

כיצד אפשר להבין כי כבוד ה' מילא את המשכן? הרי זה צמצום בשבילו? ענה על כך רמב"ם (מורה נבוכים, חלק א' פרק י"ט) שתי תשובות, אחד ברמז ואחד במפורש. "מלאה כל הארץ כבודו, כל הארץ מעידה על שלמותו וכבודו של הקב"ה".قولمر ההשגחה הגדולה שה' שומר علينا כל עוד שהשכינה במקדש, זהו כבוד ה'. ועוד עונה שכיננה היא יצירה רוחנית הנקראת "אור נברא" (חלה א', פרק כ"ח). זהו תוכן דבריו. באמנים רמב"ן (בראשית מ"ג, א') חולק על הרמב"ם במא שהגדר את השכינה כ"אור נברא". [ומההר"י אברבנאל בפירושו למורה נבוכים "שב קושיותיו של הרמב"ן]. אבל מפלייא הדבר שהמקובל "בן איש חי" העתיק דברי הרמב"ם כפשוTEM, כלומר הסכים איתנו (שוו"ת רב פעלים, חלק א', סוד ישרים סוף סימן א').

זאת אומרת יש כאן גילוי שכינה בבית המקדש, וכל האומות הכירו כי ה' נמצא ושותן בין בני ישראל. הא כיצד? כי היו נסائم תדיירים במשכן, כمفורת בפרק אבות (פרק חמיש). לא הפללה אשה מריה בשדר קדשים, לא נראה זבוב בבית המטבחים, עמוד העשן עליה ישר ולא נתה לצדים מפני הרוח וככ'. ובנוסף, היו מدلיקים נרות המנורה ומণיחים לכל נר ונור חצי לוג שמן. והנה שאור ששת הנרות כבוי בסוף הלילה, אבל נר המערבי לא כביה לעולם. ענו חז"ל: "עדות היא לכל בא עולם שהשכינה שורה בישראל" (שבת כב ע"ב). ועוד כי לחם הפנים שהוא על השולחן שבוע שלם, ובסילוקו היה חם וטרוי ביום הילקחו (יומא כא ע"ב; על פי שמואלא כא, ז).

מענה שלישי (דברי רמח"ל):

אמנם נכון שהקב"ה בគבו בעצמו הוא נעלה ונשגב מכל צמצום במקום, אבל יש שתי בחינות בכל דבר ודבר.

[א] העצם כמו שהוא.

[ב] הצד המתגלה מולנו. כבר כתב הפילוסוף עמנואל קנט כי גם כשאנו רואים עצם מסוים כמו שולחן, מבהינים אנו רק את צורתו החיצונית, צבעו וגודלו. אבל לא נוכל להכיר בחושים שלנו את מבנהו הפנימי, את תאי החומר תוך העץ, את המערכת הפנימית שבו. כמו כן אנו רואים מראה המשמש ברקיע כגוף מוצק, כמו תפוז ענק. אבל באופן מדעי איןנו כך כלל אלא כל כולו גזים ובוררים. כך כשאנו רואים בן אדם אחר, רואים אנו רק את פרצופו ובגדיו, אבל איןנו רואים את נשמתו ואת מחשבותיו הפנימיות. ובאמת גם אותו אדם אחר, הוא עצמו איןנו מכיר מה הן מחשבותיו התת-הכרתיות. הוא רק מכיר את הצד המתגלה שהוא חלק מועט ביותר ממהותו.

ובצורה כזו כתב רמח"ל גם על ידיעתנו את ה'. כי לעולם ועד לא נכיר כלל מה הוא עצם האלהות באמת. כל דברינו הם רק על הצד המתגלה מולנו. זו לשונו: "הנה מה שהוא מדברים במאצל יתברך שלו, הנה כבר פשוט הוא שאין לנו מדברים רק בבחינות פעולותיו, ולא בבחינת מהותו ועצמותו כלל" ("אדיר במרום", עמ' ר"ט; "דעת תבונות" עמ' ש"מ, שנ"א).

כך במשכן לא שכן הקב"ה בעצמו, אלא ניכר הוא מצד פעולותיו.

מענה רביעי (דברי הגרא":)

כתב הגרא": "האין סוף ב"ה אסור לחשוב בו כלל וכלל וכו'. וכל מה שהוא מדברים בו ובספרות, הכל [הוא] מרצונו והשגתתו הידועה מצד פעולותיו. זה הכלל לכל דרכי הקבלה" (ליקוטים שבסוף פירושו בספרא דעתיעותא, עמ' 57 "סוד הצמצום"). כלומר מדובר רק מצד גילוי רצונו, אבל לעולם אין אלו דנים בו בעצם.

לפי המלב"ם זהו פירוש הפסוק "וראית את אחורי, ופני לא ייראו" (שמות ל"ג, כ"ג). (ומקורו ב"מורה נבוכים" ח"א פרק נ"ד, עמ' פ"ד, וכן שם פרק נ"ט עמ' צ"ה: "לא ישיג מה הוא כי אם הוא").

על ידי חילוק הגינוי ואמיתי זה, כבר אין שום בעיה מטאфизית במה שהמקובלים דנים על עשר הספירות, ואין בזה פגם באמונה באחדות הבורא (כמו שטענה לחשוב ש"ת ריב"ש, סי' קנ"ז). כי לפי רמח"ל והగרא"א דיברו המקובלים רק על הצד המתגלה לפי מושגינו, ולא כיוונו על אמיתיות העצם יתברך samo. וכן הוא לעניינו בדברנו על "שכינה", מדובר על הצד הניכר ומתגלה מול עיני אנוש, על פעולותיו בשמרות ישראל, ולא על עצם האלהות עצמה.

ובזה מובן לנו יותר הביטוי המקראי "ושכنتי בתוך בני ישראל", למרות הידע כי "מלוא כל הארץ כבודו".

נחזיר לעניינו **בענין השאלה השנייה**, מה פירוש "והייתי לכם לאלהים"? אלא כתוב בתורה: "וידעו כי אני ה' אלהים אשר הוציאתי אתכם מארץ מצרים, לשכני בתוכם, אני ה' אלהים" (שמות כ"ט, מ"ז). מפרש ה"חזקוני" מה שמובא בראש"י בקיצור, וקרוב לזה כתבו ר"א אבן עזרא ורמב"ן: "כי לא הוציאתי אתכם מארץ מצרים (רב, [אלא] בעבר שיעשו משכן ושכنتי בתוכם)". כיצד זה מתקיים? כי כאשר פוניםគלונו בתפילה לכיוון המקום המקודש, ומוחנכים את עצמנו שהקב"ה בחר בנו והוא קרוב לשםך צרכינו ולטפל בעניינו, בזאת מביעים אנו אהבה לאדון כל המעשים. ובזה מכוירים שהוא משגיח עליינו, שומר علينا ומציל אותנו מכל אויבינו המרובים מסביב. בזה מתגלה כמה הוא אוהב אותנו.

זה מה שכתב רלב"ג על פסוקינו שאומר הקב"ה: "ושכنتי בתוך בני ישראל, רוצה לומר שתדבק בהם השגחתך במה שיקנו שלימיות בסיבת המשכן והעבודה הנעשית בו [הערת המעתיק: פירוט ואופן חינוך זה נמצא במהר"ל, "గבורות השם", תחילת פרק ס"ט]. ואהיה להם למנהיג, להציגם מהרעות הנכונות לבוא עלייהם וכו'. ואז יתבادر להם בראותם השגחתך בהם 'כי אני ה' אלהים אשר הוציאתי אתכם מארץ מצרים' על צד ההשגחה הפרטית".

"והייתי לכם לאלהים" נתרפרש באופן זה גם על ידי רשב"ם (על בראשית כה, כא), וכן על ידי הנצי"ב ("העמק דבר", בראשית ז, ז).

מעניין לדעת כי שבעה דברים נבראו עוד לפני בריאת שמים וארץ. אחד מהם הוא בית המקדש (פסחים נד ע"א). ודאי שאין דבר זה כפשוטו, כי טרם היה "מקום" כלל לפני בריאת שמים וארץ? אבל מדובר כאן על הרעיון והמושג. צרייכים אנו למקום חשוב שלקראתו נרכז כל מאויינו, כל תקוותינו. בני אדם בעלי חזוןים גופניים ורגשיים, צרייכים אנו למקום מסוים כדי להיות אליו את קדושת הבורא. [כן כתב "עקידת יצחק",

תחילת שער פד]. כדי לחתך יחס וערך מה בין חיינו האנושיים ומוגבלים, מול חיי הנצח, צריכים אנו לקדש מקום מסוים שיהיה "עליזן". לשם זה נתן ה' לנו את המקדש, ועוד הקדשים לך את מקום המשכן, מותוק אהבתו הגדולה לעמו. וכן כתוב הרב הירש על פסוקנו: "בשבעה שנה' משירה את שכינתו במקדש, הריווח מודיע ברבים כי הוא נמצא בקרב האומה, שהוא יהיה להם לאלהים; רבון לגורלה, ואדון למעשיה" [פירוש המעתיק: "רבון" לעניין השגחה להצליל אותה מסכנתויה, ו"אדון" לצוות עליה כיצד תתנהגו].

וכן אנו באופן טבעי גומלים לו חזרה באהבה מוחלטת, בכל נפשנו ולבבנו. [וכדברי המדרש הנ"ל, אין שייכות לך אצל שאר אומות העולם]. כמה יפה הגדר התופעה זו מורנו ורבנו הרב אברהם קוק: "עצם החיים הישראלים הם כלולים רק בנקודת אהבת השם יתברך, ואהבת שמו יתברך Dokא בשם 'אליה יישראל!' ("אגרות ראייה", חלק א', עמ' מ"ג). יש לנו הרבה מאוד אנשים הנקראים "ישראלים", אבל מי מהם הקרובים ביותר לנקודת האמת, לב העניין של ישראליות? אלו של עניינים הוא קירבתם להקב"ה מתוך אהבה ורצון להדק בדרכיו. וכך לשונו הפוטית של הרב אברהם קוק כשמתאר מהותה של כניסה לישראל: "הכל מיוסד על כלות נשמה לאלהים, על הרגשותה את המתק ואת הנועם העליון בכל עמוק נשמה וכו', בתהלהבות נשם אמיתית וכו'. מתגליה בתורה ומצוות, מתגליה במסור ומדות, מתגליה בהתעלות נששית, בשירה פנימית, בקדושת החיים, בזמן אין חקר. כלתה נשפי לא-חי. מתגליה במסירת נשך תדידית, בנשיות על גלות מהאהבה, רק שלא לזנוח את סדר החיים" ("אורות", עמ' קל"ח).

וחולק מזה בימינו הוא מה שמקשים אנו בכל מאודנו וכולתנו שתהיה בידינו מקום המקדש בהר המוריה בירושלים, שם וככל לשורת לפניו בעבודות קדושים כמצויה עליינו בספר ויקרא. זהו עומק הכמהה של כל בן תורה באמת; להחזיר עטרה שכינה למקוםה, ושתהיה מקום המקדש בבעולותנו. מובן מאליו שצריכים לדרש [מהשליטוניות] קודם כל את הרחיקתם של בני ניכר וערלי' לב מקומות שמקודש לנו לנצח. אבל עוד דרישת יש לנו, שנתקונן ליום שנוכל להקים מחדש מחדש, ויתקיים בגלוי לעיני כל רואה: "ושכنتי בתוך בני ישראל, והייתי להם לאלהים" (שמות כט, מה).

בימי דוד המלך פרצה מגיפה בישראל ומהות רביים. מה חטא חטא? עונה המדרש (ילקוט שמעוני, סוף שמואל-ב) "שלא תבעו בניין בית המקדש". כנראה רמב"ן לא ראה מדרש זה, ואומר כך מסברת עצמו "וain השבטים מתעוררים לאמור נדרוש את ה' ונבנה הבית לשמו" (רמב"ן על במדבר ט"ז, כ"א).

מובא במדרשי כי כל שיחותיהם של הבריות היא "עשתה האדמה פרי?" כל תפילהם של הבריות היא לשם פרנסתם. "רבוני, שהאדמה תתן פרייה! רבוני, תצליח האדמה!" אבל [לעומת זאת] כל תפילהם של ישראל אינה כי אם על בית המקדש. "רבוני, متى יבנה בית המקדש?" (בראשית רבה, תחילת פרשה י'). צריכים אנו לחזור למדרגת אבותינו, חז"ל הקדושים.